

УДК 338.45:621(477)

Економіка та управління підприємствами

Селезньова Г.О.

*Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту
Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця*

Духняк Т.О.

*Магістр факультету економіки і права
Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Анотація: У статті проаналізовано сучасний стан машинобудівної промисловості України, а також проведено аналіз основних результатів діяльності підприємств машинобудівної галузі за 2010-2016 рр. За результатами проведеного дослідження було встановлено ряд основних проблем в діяльності підприємств машинобудівної галузі. Для вирішення виявлених проблем авторами запропоновано ряд заходів. Особливу увагу зосереджено на необхідності інноваційного розвитку та технічного переоснащення машинобудівних підприємств.

Ключові слова: машинобудування, промисловість, індекси обсягів виробництва, конкурентоспроможність, продукція, галузь.

Аннотация: В статье проанализировано современное состояние машиностроительной промышленности Украины, а также проведен анализ основных результатов деятельности предприятий машиностроительной отрасли за 2010-2016 гг. По результатам проведенного исследования было установлено ряд основных проблем в деятельности предприятий машиностроительной отрасли. Для решения выявленных проблем авторами предложен ряд мероприятий. Особое внимание сосредоточено на необходимости

инновационного развития и технического перевооружения машиностроительных предприятий.

Ключевые слова: машиностроение, промышленность, индексы объемов производства, конкурентоспособность, продукция, отрасль.

Annotation: The current state of the machine-building industry of Ukraine has been analyzed, in the article as well as the main results of the enterprises of the machine-building industry for 2010-2016 have been analyzed. According to the results of the research, a number of major problems in the activities of the enterprises of the machine-building industry have been identified. To solve the identified problems, a series of measures has been proposed by the authors. Particular attention is paid to the need for innovative development and technical re-equipment of machine-building enterprises.

Key words: machine-building, industry, indices of volumes of production, competitiveness, products, industry.

Постановка проблеми: Вітчизняна економіка сьогодні характеризується спадом виробництва та гострими диспропорціями розвитку. Складна ситуація в господарстві країни посилюється кризовим становищем однієї із найважливіших його галузей – машинобудування. Від стану та функціонування машинобудівних підприємств безпосередньо залежить стан та якісний рівень виробничого апарату країни. Саме тому набуває актуальності необхідність постійного контролю за ситуацією в галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку підприємств машинобудування України присвячені роботи Т. Жуковської, В. Зазарченко, А. Золотарьова, Н. Карачина, Я. Кудрі, О. Кузьміна, О. Курчук, І. Макаренка, Д. Малащук, А. Півня, Р. Скриньковського, І. Фариновича, О. Хмелевського, І. Яновського та інших. У своїх наукових працях дослідники наголошують на важливості розвитку машинобудування для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, аналізують проблеми, пропонують шляхи подолання перепон, які постають на шляху розвитку галузі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, зважаючи на постійну динаміку та зміни, що відбуваються у ній, повсякчасне виникнення нових проблем, залишаються невирішеними питання, пов'язані із сучасним станом машинобудівних підприємств України та факторів, що призвели до нього.

Мета статті полягає у висвітленні сучасного стану машинобудівної промисловості України на внутрішньому ринку, виявлення основних проблем розвитку підприємств галузі та визначення основних напрямків їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні є всі передумови для розвитку машинобудівної промисловості. Це насамперед сировинна база, трудові резерви та вдале географічне розташування. Однак, вітчизняна продукція, за винятком окремих її видів, є неконкурентоспроможною як на світовому, так і на внутрішньому ринках. Про це свідчать статистичні дані Держкомстату України (табл. 1), де наведено динаміку обсягів реалізованої продукції промисловості та машинобудування України.

Таблиця 1

Обсяги виробництва промислової продукції загалом та машинобудівної галузі за 2010-2016 рр.

Рік		Промисловість	Машинобудування	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	Виробництво електричного устаткування	Виробництво машин і устаткування, не віднесені до інших угруповань	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів
1		2	3	4	5	6	7
2010	млн. грн.	1043110,8	97056,9	6691,4	15755,2	30608,7	44001,6
	у % до підсумку	100,0	9,3	0,7	1,5	2,9	4,2
2011	млн. грн.	1305308,0	130847,9	11529,0	16715,6	37622,8	64980,5
	у % до підсумку	100,0	10,1	0,9	1,3	2,9	5,0
2012	млн. грн.	1367925,5	140539,3	7876,8	22141,3	37567,8	72953,4
	у % до підсумку	100,0	10,3	0,6	1,6	2,8	5,3
2013	млн. грн.	1322408,4	113926,6	7508,7	21832,4	34782,4	49803,1
	у % до підсумку	100,0	8,6	0,6	1,6	2,6	3,8

1		2	3	4	5	6	7
2014	млн. грн.	1428839,1	101924,7	8133,4	21005,7	33524,8	39260,8
	у % до підсумку	100,0	7,1	0,6	1,5	2,3	2,7
2015	млн. грн.	1776603,7	115261,7	8772,9	24038,5	41998,0	40452,3
	у % до підсумку	100,0	6,5	0,5	1,3	2,4	2,3
2016	млн. грн.	2158030,0	131351,8	12366,1	26594,6	50105,3	42285,8
	у % до підсумку	100,0	6,1	0,6	1,2	2,3	2,0

Джерело: складено авторами на основі [1]

Не дивлячись на те, що обсяги реалізації у вартісному виразі починаючи з 2010 р. зростають, спостерігається тенденція до щорічного зниження обсягів реалізованої продукції як промисловості, так і машинобудування у відсотковому значенні.

Найбільш інформативним показником щодо обсягів виробництва є індекс промислового виробництва, який характеризує динаміку промислового виробництва та розраховується як співвідношення величини поточного значення до обсягу виробництва у базовому році. Розрахунок індексу базується на даних про динаміку виробництва за постійним набором товарів-представників та структури валової доданої вартості за базисний рік [4]. Динаміку індексів промислової продукції в Україні за 2010-2016 рр. представлено в табл. 2 (відсотків до попереднього року).

У період з 2010 р. по 2015 р. спостерігається поступове погіршення індексу машинобудівної продукції зокрема та промислової продукції в цілому. Об'єктивними причинами спаду показників індексу машинобудівної та промислової продукції є зниження економічної та інвестиційної активності на внутрішньому ринку, зменшення виробництва продукції на експорт та зношеність основних виробничих засобів базових підприємств галузі, що негативно впливає на конкурентоспроможність, якість та собівартість машинобудівної та промислової продукції.

За результатами аналізу обсягу промислового виробництва в Україні за період 2014-2015 рр. спостерігається тенденція до спаду, яка у першій половині

2015 р. поступово змінюється на стагнацію, а у другій половині 2015 р. промислове виробництво в Україні поступово почало зростати [2].

Таблиця 2

Індекси обсягів промислової продукції та машинобудівної галузі за 2010-2016 рр.

Рік	Промисловість	Машинобудування	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	Виробництво електричного устаткування	Виробництво машин і устаткування, не віднесені до інших угруповань	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів
2010	112,2	142,4	105,7	163,6	133,9	154,8
2011	108,0	115,4	102,4	125,8	109,9	119,1
2012	99,3	96,7	89,7	88,6	97,3	100,4
2013	95,7	86,4	86,0	91,1	93,5	79,8
2014	89,9	79,4	77,9	100,9	88,7	64,3
2015	87,0	75,9	71,3	89,8	87,5	85,0
2016	102,8	102,0	124,2	100,9	102,3	98,4

Джерело: складено авторами на основі [1]

Також, підтвердити негативну тенденцію на ринку машинобудівної промисловості можна за допомогою аналізу фінансових результатів діяльності підприємств машинобудування за 2010-2016 рр. (табл. 3).

Таблиця 3

Фінансові результати діяльності промисловості загалом та підприємств машинобудування за 2010-2016 рр.

Рік	Фін. результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток		
		у % до заг.к-ті підприємств	фін. результат	у % до заг.к-ті підприємств	фін. результат	
1	2	3	4	5	6	
2010	Промисловість	31221,1	58,7	68933,1	41,3	37712,0
	Машинобудування	6859,0	60,2	9771,5	39,8	2912,5

	1	2	3	4	5	6
2011	Промисловість	57691,9	57,5	85404,7	42,5	27712,8
	Машинобудування	7700,1	64,1	9704,5	35,9	2004,4
2012	Промисловість	21353,4	62,4	86504,1	37,6	65150,7
	Машинобудування	13322,8	67,0	16515,8	33,0	3193,0
2013	Промисловість	13698,3	63,3	81336,9	36,7	67638,6
	Машинобудування	5526,9	65,2	9597,8	34,8	4070,9
2014	Промисловість	-166414,0	63,3	76253,3	36,7	242667,3
	Машинобудування	-20501,5	64,7	9841,6	35,3	30343,1
2015	Промисловість	-181360,9	72,9	90315,9	27,1	271676,8
	Машинобудування	-12651,6	74,1	15950,6	25,9	28602,2
2016	Промисловість	-11841,0	72,7	140764,6	27,3	152605,6
	Машинобудування	646,8	76,7	14324,8	23,3	13678,0

Джерело: складено авторами на основі [1]

Проведений аналіз показав незадовільний стан машинобудівної промисловості в Україні, тому в першу чергу необхідно звернути увагу на проблеми, які утримують розвиток машинобудівної промисловості.

Дослідження авторами наукової літератури та статистичних даних, дозволило узагальнити основні проблеми машинобудівної галузі України (табл. 4).

Таблиця 4

Проблеми підприємств машинобудівного комплексу України

№	Проблеми	Пояснення
1	2	3
1	Застарілі основні виробничі засоби, технології виробництва	Рівень зносу устаткування на більшості виробництв складає близько 70%, у виробництві транспортного обладнання цей показник перевищує 72%. Такий рівень зносу призводить до високої ресурсо-, енерго- та матеріаломісткості продукції машинобудування. Крім того, застарілі виробничі потужності багатьох підприємств галузі не дають можливості повністю задовольнити попит товарами національного виробництва та наповнити внутрішній ринок.
2	Нераціональне використання наявних виробничих потужностей	Більшість вітчизняних машинобудівних підприємств використовує частину своїх потужностей для виробництва споживчих товарів, які користуються підвищеним попитом на внутрішньому ринку, але це не дає їм можливості для виходу з кризи

Продовження табл. 3

1	2	3
3	Брак обігових коштів у підприємств, недосконалість механізму середньота довгострокового кредитування	За останні 5 років кількість збиткових підприємств промисловості перевищує 30 % від загальної кількості збиткових підприємств України. Рентабельність виробництва становить близько 5%. Це впливає на зниження зацікавленості інвесторів до фінансування підприємств галузі. Недосконалість механізму кредитування не дає можливості багатьом підприємствам скористатися кредитними коштами для поповнення обігових коштів.
4	Низький рівень інноваційної активності українських підприємств, їх низька інвестиційна привабливість	Кількість інновацій на промислових підприємствах у порівнянні з розвиненими країнами на даний час лишається надмірно низьким, доля організацій, які впроваджують інновації, становить близько 10%, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості скоротилася до 3,3% в 2012 р. Фінансування інноваційної діяльності галузі відбувається головним чином за рахунок власних коштів організацій (76,7 %) і кредитів (10,8 %)
5	Недостатня підтримка галузевої науки з боку держави	В США в галузі машинобудування на наукові дослідження щорічно витрачається в середньому 2,5 % ВВП, у країнах Євросоюзу – близько 3% ВВ, в Україні – всього 0,1 % ВВП. Це обумовлює доцільність розробки ефективної державної політики, спрямованої на створення інноваційно-інвестиційної бази для відновлення машинобудівного комплексу України
6	Відсутність в Україні низки високотехнологічних галузей	Відсутній ряд високотехнологічних галузей, які є визначальними для експортних позицій машинобудування: ІТ-індустрія, виробництво багатьох приладів для наукових досліджень, сучасних легкових автомобілів, складної медичної техніки.
7	Низька конкурентоспроможність багатьох видів продукції вітчизняних підприємств	На підприємствах галузі продовжують широко використовуватися витратні технології, які характерні для економіки радянських часів. Це призводить до зростання ресурсоемності продукції і перешкоджає зменшенню витрат виробництва і випуску інноваційної продукції в інших галузях економіки.
8	Недостатня кількість кваліфікованих робітників	Низький рівень оплати праці, який є характерним для підприємств галузі молоді не сприяє бажанню молодих спеціалістів працювати в даній сфері, а переважна більшість працівників з досвідом мають пенсійний вік. Втрачаючи кваліфікованих спеціалістів, які звільняються або виходять на пенсію, підприємства машинобудівної галузі не можуть підготувати їм гідну заміну, що призводить до низької якості виконання роботи.
9	Низький рівень конкурентоспроможності економіки України	Так, в 2016 р. згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), Україна за Індексом глобальної конкурентоспроможності (GCI) посіла 85 місце з 144-х. За індексом економічної свободи Україна була і залишається країною з «невільною» економікою і в 2016 р. зайняла 162-у позицію з 178-и, за рейтингом ведення бізнесу - 83-е з 189-ти, за індексом людського розвитку – 84-е з 188-и, за індексом конкурентоспроможності ІТ-сфери 85-е з 138-го. Таким чином, за стадією формування конкурентоспроможності Україна перебуває тільки на етапі переходу від факторної орієнтації до орієнтації на ефективність.

1	2	3
10	Експорт продукції переважно в країни СНД	Експорт України в галузі машинобудування є не диверсифікованим і доводиться більшою мірою на країни СНД. У 2016 році частка продукції машинобудування в структурі експорту склала 12,4 %, тоді як у розвинених країнах світу частка даної галузі в структурі експорту становить 32 - 40% всього експорту.

Джерело: складено авторами на основі [3–7]

Поряд з проблемами, безпосередньо пов'язаними з машинобудівною галуззю, підвищенню конкурентоспроможності підприємств машинобудування України також перешкоджає низка зовнішніх факторів, які впливають на всі галузі: постійним зростанням цін на сировину, комплектуючі матеріали, енергоресурси тощо; високим рівнем державної заборгованості; відсталістю законодавчої та нормативної бази; відсутністю чітких національних пріоритетів розвитку певних галузей промисловості України, у тому числі й машинобудівної галузі та інше.

Визначені проблеми обумовлюють вкрай важку ситуацію, в якій опинились вітчизняні підприємства машинобудівного комплексу. Але можна стверджувати, що у машинобудівній галузі України є потенціал для подолання становища, що склалося. Перш за все, низка підприємств має цілком достатній технологічний потенціал для успішної роботи. Машинобудівні підприємства зараз обирають шлях спеціалізації на виробництві певних видів устаткування. Вітчизняне машинобудування може скласти результативну конкуренцію продукції зарубіжних підприємств як за ціною, так і за якістю. Також, чимало вітчизняних виробників роблять на умовах субпідряду у зарубіжних компаній. Провідні європейські виробники охоче розташовують замовлення на виробництво певного устаткування (зазвичай, енерго- і трудомісткого) на підприємствах машинобудівної галузі України. Але подальші перспективи розвитку машинобудування є досить туманними. Змінити ситуацію, що склалася, можна шляхом проведення Для зміни ситуації вітчизняним підприємствам необхідно провести радикальну реконструкцію своїх виробничих потужностей. Це дасть можливість виробляти високотехнологічні

вироби, збільшивши при цьому в кілька разів продуктивність праці при їх виробництві. Однією з головних умов модернізації сьогоденної економіки та виходу на новий етап суспільного прогресу є інноваційна діяльність [4].

Виходячи з цього, на думку авторів статті, головними напрямками діяльності із покращення стану машинобудівної галузі та підвищення її конкурентоспроможності мають стати заходи, спрямовані на:

підвищення якості продукції при одночасному зниженні її собівартості, що може бути досягнуто за рахунок активізації інноваційної діяльності;

більш істотне державне стимулювання наукової діяльності та реалізацію програм у суміжних галузях;

створення умов для підвищення продуктивності праці до європейського рівня;

створення сприятливих умов для підвищення інвестиційної привабливості держави;

пошук нових ємних ринків збуту і постачальників сировини;

підвищення технічного рівня основних засобів;

проведення активної державної політики, одним із напрямків якої стане контроль за діяльністю монополістів та посередників;

чітке встановлення пріоритетів розвитку машинобудівної галузі і впровадження стратегічного планування тощо.

Слід зазначити, що подальший розвиток машинобудування України потребує, перш за все, впровадження інноваційних технологій, технічного переоснащення підприємств, фінансових інвестицій з боку держави та інвесторів, що дозволить підвищити конкурентоспроможність машинобудівної продукції на ринках збуту.

Висновки. Таким чином, у статті авторами проведено аналіз сучасного стану машинобудівної промисловості України. Не дивлячись на те, що в Україні є всі передумови для розвитку машинобудування, а саме сировинна база, трудові резерви та географічне розташування, визначено негативну тенденцію основних результатів діяльності машинобудівної галузі за 2010-2016 рр.

Основними причинами погіршення показників є зношеність основних виробничих засобів базових підприємств галузі, зменшення виробництва продукції на експорт, а також зниження економічної та інвестиційної активності на внутрішньому ринку, що негативно впливає на конкурентоспроможність машинобудівної продукції. Узагальнення основних проблем підприємств машинобудівної галузі дозволило визначити основні напрямки їх подолання. Перш за все, на думку авторів, необхідно прискорити інноваційний розвиток за рахунок переоснащення галузі, застосування новітніх технологій та обладнання для проектування нової техніки. За таких умов вітчизняне машинобудування може скласти ефективну конкуренцію іноземним підприємствам як за ціною, так і за якістю.

Бібліографічний список:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.org.ua>.
2. Промисловість у лютому 2016 року / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1b4b0b23-fb5a-471c-81f9-50698021e0fa&title=PromislovistUListopadi2015-Roku>.
3. Про соціально-економічне становище України у 2015 році. – К.: Державна служба статистики України, 2016 – 72 с.
4. Кулицький С. П. Про перспективи розвитку української економіки у 2016 р. / С. П. Кулицький // Резонанс. – 2016. – № 3. – С. 3-17.
5. Малащук, Д. В. Особливості інноваційного потенціалу машинобудування України [Текст] / Д. В. Малащук. – К.: Право, 2013. – №2. – С. 111-120.
6. Чупир О. М. Тенденції розвитку машинобудівного комплексу України: сучасний стан і перспективи / О. М. Чупир // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – № 43. – С. 31-38.
7. Троц І.В. Сучасний стан діяльності та перспективи розвитку підприємств машинобудування України / І.В. Троц // Економічні науки. Серія «Економіка та

менеджмент» : зб. наук. праць. – Луцьк : ЛНТУ, 2012. – Вип. 9(34). – Ч. 2. – С. 523–529.